

FUNDAMENTAREA TEORETICĂ A DREPTULUI LA FERICIRE, CA UN DREPT DE NATURĂ CONSTITUȚIONALĂ*

CRISTIAN IONESCU**

ABSTRACT

The positivist thinking, current aspects of the social life, normalization of social relationships by legal rules, create only the illusion that the natural law was replaced by the positive right which we respect and apply daily under the legitimate authority of the State. However, the senses and the meanings of inalienable human rights have not been exhausted. On the contrary, they preserve their value and strength, particularly when Governments abuse their power, when the normative order is incomplete or when it is not able to adapt to the natural social requirements. In such cases, the application of the natural right is the reliable source for practical solutions including judicial regulation.

Such an inalienable right is the „pursuit of happiness”, which the Fathers of the American Constitution laid down together with other natural rights into the Declaration of Independence adopted by the Continental Congress on 4th July 1776. The Declaration of Independence provides that „to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed...”.

The spirit of the Declaration of Independence was taken over in France by the Declaration of the Rights of Man and the Citizen adopted in 1789. This Declaration provides that „The representatives of the French People, formed into a National Assembly, considering ignorance, forgetfulness or contempt of the rights of man to be the only causes of public misfortunes and the corruption of Governments, have resolved to set forth, in a solemn Declaration, the natural, unalienable and sacred rights of man...”.

This way, the pursuit of happiness was admitted into the patrimony of the modern constitutionalism.

Keywords: natural rights, inalienable human rights, the right to happiness, legitimate governance, the Constituent Assembly

RÉSUMÉ:

La conception positiviste, les réalités actuelles de la normalisation politique et sociale des relations sociales par des règles juridiques ne crée que l'apparence que la loi naturelle a finalement été remplacé par le droit positif, ce qui nous devront respecter et appliquer tous les jours sous l'autorité légitime de l'État. Toutefois, les droits inaliénables de l'homme n'ont pas épuisé les sens et les significations, mais reste une valeur immuable et de vigueur, surtout lorsque le gouvernement détourne l'excès de puissance lorsque le système juridique est incomplète ou n'est pas capable de s'adapter aux exigences naturelles de la vie, en situation de crise. Dans ces moments, l'appel à la loi naturelle est la source de confiance pour trouver des solutions concrètes à prendre par les règles de droit positif.

Ce droit est inaliénable et «poursuite du bonheur» que les fondateurs de la Constitution américaine ont inclus, entre autres droits naturels dans la Déclaration d'indépendance adoptée par le Congrès à Philadelphie, le 4 Juillet 1776. La

Déclaration d'indépendance stipule que «pour garantir ces droits, les gens établissent des gouvernements qui tirent leur pouvoir du consentement des gouvernés».

L'Esprit de la Déclaration américaine d'indépendance de états a été prise en Europe dans la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen adoptée dans la France révolutionnaire, le 26 août 1789, déclarant que «l'ignorance, l'indifférence ou le mépris des droits de l'homme sont les seules causes de la détresse publique et la corruption de gouvernements ... ».

Voici comment, «poursuite du bonheur» est entré dans les valeurs universelles du patrimoine du constitutionnalisme moderne, que le droit à la résistance contre le despotisme est né par le «détresse public» qui a causé, à son tour, le mépris des droits de l'homme. Cette idéologie de reconnaître et de protéger le droit au bonheur se trouve aujourd'hui dans la volonté souveraine de l'Assemblée constituante, ce qui signifie, entre autres choses, que la poursuite du bonheur, a trouve une place d'honneur parmi les valeurs pérennes de l'humanité inscrites dans les constitutions.

***Mots-clés:* le droit naturel, inalienable des droits de l'homme, le droit au bonheur, l'autonomie gouvernementale, l'Assemblée constituante**

Gândirea pozitivistă, realitățile curente ale vieții politice și sociale, normarea prin reguli juridice a raporturilor sociale, creează doar aparența că dreptul natural ar fi fost înlocuit definitiv prin dreptul pozitiv, pe care îl respectăm și îl aplicăm zilnic sub autoritatea legitimă a statului. Cu toate acestea, drepturile inalienabile ființei umane nu și-au epuizat sensurile și semnificațiile, ci, dimpotrivă, își păstrează neclintită valoarea și vigoarea, mai ales atunci când guvernarea deviază în exces de putere, când sistemul normativ este lacunar, sau când acesta nu a reușit să se adapteze la cerințe firești ale vieții, la situațiile de criză.

Natura socială a individului, rolul său în societate și în conducerea acesteia determină cerința raportării sale normativizate la instituționalizarea și exercitarea unor mecanisme de putere, în care individul-cetățean să aibă un rol determinat. Acest rol depinde de natura regimului politic: despotic sau, dimpotrivă democratic, deschis participării comunitare. În regimurile politice de concentrare absolută a puterii, individul-cetățean își păstrează și natura socială și rolul în instituționalizarea și exercitarea mecanismelor de putere, dar numai ca resursă umană a acesteia și ca factor social inactiv. În această calitate,

Comunicare prezentată în cadrul Conferinței Internaționale „Cultura europeană a drepturilor omului. Dreptul la fericire”, organizată de Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, la 13-15 decembrie 2012.

** Prof. univ. dr., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

individul-cetățean are parte mai mult de nefericire publică, ridicată la scară comunitară și mai puțin de posibilitatea de căutare a fericirii, și aceasta prin forme care îl expun reacției violente a centrelor de putere. Dimpotrivă, în regimurile democratice, cauzele nefericirii publice sunt cel puțin formal înlăturate, chiar de cei ce guvernează ca reprezentanți legitimi ai indivizilor-cetățeni. În astfel de regimuri, există o împletire a instrumentelor de înfăptuire a dreptului la fericire, aparținând Guvernantului și individului-cetățean, potrivit aspirațiilor și cerințelor sale particulare. Este vorba de poziționarea individului-cetățean față de semenii săi sociali și a tuturor acestora – grupați natural într-o comunitate politică – față de Stat, conceput nu ca un Leviathan, ci ca o sinteză structurală a intereselor generale.

În această calitate, Statul are o obligație fundamentală și anume, de a asigura dezvoltarea și progresul societății și al fiecărui individ-cetățean în parte, astfel încât societatea în ansamblul ei să se situeze într-o deplină armonie cu ea însăși. Pentru aceasta Statul deține instrumente normative formale, pe care le utilizează în vederea reglementării raporturilor sociale în sensul Binelui Comun al comunității.

Deși în principiu spunem că instrumentele juridice de conducere sunt inepuizabile, sunt situații când se recurge la comandamente universale care ocrotesc ființa umană, la drepturi inalienabile ale acesteia. În astfel de momente, recursul la dreptul natural

este sursa sigură pentru găsirea de soluții practice, pozivate la nevoie prin norme juridice.

Un astfel de drept inalienabil este și „căutarea fericirii”, pe care fondatorii Constituției americane l-au înscris, alături de alte drepturi naturale, în Declarația de Independență, adoptată de Congresul de la Philadelphia la 4 iulie 1776. În Declarația de Independență se prevede „că pentru a asigura aceste drepturi, Oamenii instituie Guverne, care își derivă dreptele lor puteri din consimțământul celor guvernați”.

Este aceasta o teză care își găsește rădăcinile teoretice în filozofia politică engleză din secolul al XVII-lea, ilustrată, îndeosebi de John Locke, care susținea că „oamenii fiind, cum s-a spus, liberi, egali și independenți de la natură, niciunul nu poate fi scos din această stare și supus puterii politice a altcuiva fără consimțământul său”.

Raportată la situația social-istorică a coloniilor engleze din America de Nord și la contextul organizării lor politice și constituționale la sfârșitul secolului al XVIII-lea, această doctrină a dat naștere unor noi orientări ideologice, în care substanța guvernării era concentrată pe raporturile Guvernului cu cei supuși acestuia. Dacă ideea de bază a guvernării democratice era consimțământul celor guvernați la structurarea puterii, acest consimțământ însemna asigurarea legitimității instituționale a statului (Parlament și Președinte), dar și a legitimității sale practic – politice și funcționale, ceea ce însemna acordul cetățenilor privind instrumentele de exercitare a puterii și obiectivele acesteia.

Într-un formalism metastructural acest acord a fost exprimat în expresie normativă în Constituție – ca act fundamental care stabilește cadrul de exercitare a puterii și limitele acesteia. Dar nicio Constituție nu poate să prevadă „rețeta fericirii politice”, și nici să instituționalizeze ca atare și explicit un drept individual la fericire. Nici nu cred că un act normativ ar avea puterea să asigure și să garanteze dreptul individual la fericire. Este vorba, mai degrabă, de un drept colectiv, cu înțelesul de „drept al tuturor” la fericire politică. Constituția nu poate să se refere decât la acest înțeles semantic al fericirii. Fericirea politică a tuturor cetățenilor este ceea ce Constituția poate reglementa în substanța ei

intimă, dar realizarea ei efectivă, depinde de fiecare cetățean în parte, mai precis, de modul în care acesta își exercită dreptul de a-i alege pe cei care îi pot asigura – în procesul guvernării – aspirațiile spre care năzuiește la un moment dat.

Așa cred că poate fi comentată și explicată afirmația lui Benjamin Franklin – unul dintre părinții fondatori ai Statelor Unite – potrivit căreia „**Constituția doar dă oamenilor dreptul la fericire. Trebuie, însă, să o găsești singur**”.

Spiritul Declarației de Independență a Statelor Americane a fost preluat în Europa în Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului adoptată în Franța revoluționară la 26 august 1789, în care se menționează că „ignorarea, nesocotirea sau disprețuirea drepturilor omului sunt singurele cauze ale nefericirii publice și ale corupției guvernelor...”.

Atât Declarația de independență de la 4 iulie 1776, cât și Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului de la 26 august 1789 au izvorât din nefericirea publică cauzată de nerespectarea drepturilor fundamentale și inalienabile ale cetățeanului. Dacă Declarația de independență a înrâurit principiile de guvernare formalizate normativ în longeviva Constituție a S.U.A. și a pus bazele unui sistem politic democratic, în care **puterea este deținută de popor, exercitată pentru acesta și sub controlul lui**, Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului a stat la baza formării unei viziuni noi, devenită universală asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale ființei umane.

Ambele declarații au o importanță uriașă: prima ca model constituțional democratic de guvernare și a doua, ca model de transpunere și înlăptuire a drepturilor omului și de respectare a egalității, libertății, fraternității și solidarității civice a oamenilor.

Sensurile semantice ale cuvântului fericire sunt multiple și pot fi întâlnite practic în toate aspectele cotidiene ale vieții individului, de la simplele stări individuale, până la aspirațiile sau năzuințele unei întregi comunități. Orice om este liber să-și caute fericirea în multiplele forme în care aceasta poate să se înlăptuiască individului singular. La rândul lor, națiunile își caută în mod legitim fericirea, înțeleasă ca o stare spre care acestea

năzuiesc legitim, fie că este vorba de constituirea în stat sau de respectarea propriei suveranități nesocotite sau încălcate de alți actori ai vieții internaționale. O națiune îngenunchiată de proprii conducători sau de alte state este îndreptățită să-și caute fericirea, inclusiv prin luptă armată.

Am fi legitim tentați să căutăm semnificațiile și rosturile cuvântului „fericire” în tot ceea ce îl înconjoară pe individ și să îl raportăm nu numai la propria sa stare de fericire, ci și la fericirea semenilor săi. Raportată la mediul social, fericirea – ca stare de mulțumire sufletească – nu numai că se multiplică, ca tendință, în funcție de numărul indivizilor dintr-o comunitate socială determinată, dar, totodată, devine o țintă de așteptare pentru fiecare individ, precum și o sursă directă de potențare a energiilor unei națiuni pentru realizarea intereselor sale fundamentale. Acest sens ne interesează în această comunicare: **fericirea ca stare socială a unei comunități umane organizată în stat și realizată prin mecanismele de exercitare a puterii.**

Este deja un adevăr comun că statul este forma superioară de existență a oricărei comunități de oameni. Dovada cea mai recentă în acest sens este și decizia Adunării Generale a ONU privind recunoașterea aspirației populației palestiniene de a se constitui într-un stat, fără ca acesta să fie singurul exemplu în acest sens.

Odată constituit, orice stat își construiește un anumit tip de raporturi constituționale cu proprii cetățeni pe baza unei comuniuni de valori și interese fundamentale, pe care numai statul le poate apăra și garanta.

Pe acest temei am putea încerca circumscrierea termenului de fericire exclusiv la raporturile politice între stat și cetățean, sau într-o altă formulare între guvernanți și guvernați, convinși că în felul acesta s-ar putea construi liniile directoare ale unui „drept la fericire” ca un drept constituțional. Astfel schițat, se poate face pasul următor: constituționalizarea dreptului ca atare.

Raportarea termenului de fericire la sfera vieții sociale are și un alt beneficiu și anume, exclude subiectivismul utilizării sau invocării sale într-un sens egoist, propriu firii umane. Componenta socială a fericirii circumscribe și căutarea ei într-un spațiu al confruntărilor de

interese protegute legal, cu interdicția de a nesocoti sau împiedica fericirea socială a semenilor noștri. Privită din această perspectivă, abordarea teoretică a problematicii sociale a fericirii, este cumva analogă percepției moderne a libertății, ca o posibilitate garantată de societate de a-și exercita și apăra drepturile până la o limită, dincolo de care ai leza drepturile și interesele altora.

Juridicizarea termenului de fericire ne obligă să abordăm fericirea ca atare exclusiv la nivel social, aceasta materializându-se cu necesitate în raporturile individului-cetățean, cu statul, cu societatea civilă și cu ceilalți semeni ai săi. Altfel, nu putem vorbi de un drept la fericire propriu-zis sau de dreptul de a căuta fericirea. Juridicizată conceptual, fericirea poate să apară ca un drept căruia îi corespunde o obligație pozitivă a statului de a acționa astfel încât să asigure fiecărui cetățean exercitarea nu a unei aspirații la fericire ci a unui drept, la o stare normativizată de fericire.

Astfel concepută, fericirea poate fi normativizată la nivel de principiu de Adunări constituante, sub forma enunțului dreptului la fericire a fiecărui cetățean, ca un drept-sinteză care se regăsește în forme particulare în fiecare drept cetățenesc și, totodată, în obligația corelativă a statului în dublu sens: să instituie și să protejeze acele raporturi de putere care favorizează și promovează dreptul la fericire al propriilor cetățeni și, totodată, să nu întreprindă nimic de natură a aduce atingere sau a împiedica un astfel de drept. Statul își asumă în acest fel o obligație pozitivă de a garanta îndeplinirea dreptului la fericire ca un autentic drept cetățenesc și, în același timp ca o obligație negativă, de a se abține de la orice acțiune care ar genera nefericirea publică.

Cu alte cuvinte, statul este obligat să guverneze în interesul major al comunității, să apere viața, drepturile, demnitatea cetățeanului, proprietatea acumulată licit de acesta etc.

Chiar și o privire rapidă asupra textelor unei constituții a unui stat de drept, relevă preocuparea Adunărilor Constituante de a statua și normativiza pârghiile, instrumentele și procedurile democratice prin care cetățenii își exercită, chiar și ca stare de fericire politică puterea suverană. Astfel, puterile constituite ale statului sunt instituționalizate, primesc de la Adunările Constituante prerogative și atribuții

concrete prin voința suverană a corpului electoral. Exercițiul democratic de alegere a reprezentanților națiunii este o formă obișnuită de înfăptuire a dreptului la fericire. Legitimitatea și reprezentativitatea puterilor constituite sunt proporționale cu fericirea națiunii și a fiecărui cetățean în parte, inclusă de guvernarea democratică, de gestionarea judicioasă a resurselor materiale, umane, financiare ale comunității. Nu sunt oare toate acestea exemple ale exercitării dreptului la fericire ca un drept constituțional?

Dreptul cetățenilor de a beneficia de drepturile și libertățile consacrate prin Constituție în condiții depline de egalitate și de nediscriminare, nu poartă în sine componente ale dreptului la fericire? Aceste întrebări, ca și răspunsurile se pot multiplica la nesfârșit, fiind o dovadă că deși Constituțiile nu proclamă explicit dreptul la fericire ca un drept constituțional, dreptul ca atare există nu numai în mentalul colectiv, dar și sub forma altor drepturi și libertăți constituționale.

Nu este mai puțin adevărat că reacția societății, a diferitelor grupuri socio-profesionale cu interese particulare, dar contributive la formarea resurselor financiare ale statului gestionate de guverne, la ineficiența sau corupția Guvernantului, conține dreptul națiunii de a se împotrivi despotismului și tiraniei, generatoare ale nefericirii publice. Dreptul de rezistență al națiunii și la insurecție sunt pârgii și instrumente prin care comunitatea cetățenilor impun Guvernantului tiranic să părăsească scena politică și să lase locul adevăraților reprezentanți ai Națiunii nemulțumite. Aceștia, uniți prin voința suverană a corpului electoral în Adunări Constituante construiesc premize instituționale și ocrotesc normativ valori și principii juridice corespondente dreptului la fericire al indivizilor-cetățeni. În felul acesta, dreptul la fericire, normativizat în principii și mecanisme de guvernare democratică, capătă o subtilă substanță constituțională, deși Constituția nu îl proclamă ca atare.

Vom spune astfel cu destul temei, că dreptul la fericire al individului-cetățean, ca și al popoarelor rămâne în substanța sa un drept inalienabil al omului, care își găsește, însă, o formă particulară de manifestare în fiecare drept

fundamental garantat în Constituție. Și nu numai atât. Esența oricărei Constituții democratice constă în susținerea unei guvernări în care sursa puterii statului rezidă în puterea suverană a națiunii. Armonia existentă între puterea unică a statului și puterea suverană unică a națiunii este sensul existenței dreptului la fericire ca un comandament inalienabil și universal al individului-cetățean.

Din această perspectivă responsabilitatea asumată de Stat pentru realizarea Binelui Comun al societății nu este altceva decât o formă de exprimare a dreptului la fericire al fiecărui individ-cetățean.

În concluzie, deși putem vorbi în mod legitim și pe deplin justificat de dreptul la fericire ca despre un drept natural, sau ca o aspirație socială și politică a individului-cetățean de a determina normativizarea sa, în realitate, dreptul la fericire există în fibra intimă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului consacrate la nivel constituțional, precum și în mecanismele democratice de delegare a puterii unor reprezentanți ai poporului și de exercitare de către aceștia a puterilor și prerogativelor ce li se încredințează prin procedurile electorale democratice și periodice.

Dreptul la fericire este un drept fundamental inalienabil ființei umane în calitate sa de cetățean, și deși nu este consacrat explicit în textele constituționale, are o natură constituțională incontestabilă. De vreme ce rostul oricărei Constituții democratice constă în stabilirea acelor metode, forme și instrumente de guvernare care să dea expresie voinței suverane a națiunii, atunci ce națiune și-ar construi singură propria nefericire publică?

Iată cum, „căutarea fericirii” a intrat în patrimoniul valorilor universale ale constituționalismului modern, după cum, dreptul la rezistență împotriva despotismului s-a născut din „nefericirea publică” generată, la rândul ei, de disprețuirea drepturilor omului. Această ideologie a recunoașterii și apărării dreptului la fericire o regăsim astăzi în voința suverană a Adunărilor Constituante, care au menirea, între altele, de a constituționaliza valorile perene ale umanității, iar printre acestea se regăsește la loc de cinste și **DREPTUL LA FERICIRE**.